

**Jan Miazek, Stefan Koperek,
Bogusław Nadolski**

Biuletyn liturgiczny

Collectanea Theologica 52/1, 85-97

1982

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

BIULETYN LITURGICZNY

Zawartość: I. Kult świętych w odnowionej liturgii (c. d.). II. Liturgia w Taj-zé (c. d.). III. Epikletyczny czy wskazujący? *

I. KULT ŚWIĘTYCH W ODNOWIONEJ LITURGII (c.d.)

Święci w odnowionym kalendarzu polskim

Odnowiony kalendarz liturgiczny dla diecezji polskich został zatwierdzony przez Kongregację do Spraw Kultu Bożego 16 października 1974 roku i zamieszczony w VI tomie lekcjonarza mszalnego zawierającego czytania w mszach o świętych. Nasz kalendarz liturgiczny właściwie wiernie zachowuje kalendarz powszechny, znajdujemy w nim tylko drobne zmiany. Pominięto w nim dwa wspomnienia dla zrobienia miejsca dla wspomnień świętych polskich: wspomnienia św. Henryka (13.VII) dla wspomnienia świętych pustelników Andrzeja Swierada i Benedykta oraz wspomnienie św. Dionizego i towarzyszy jak również św. Jana Leonarda (9.X) dla wspomnienia bł. Wincentego Kadłubka. Przesunięto dzień obchodu trzech wspomnień ze względu na obchodzone tradycyjnie już w tym dniu nasze uroczystości. Święto apostołów Filipa i Jakuba nasz kalendarz prznosi na 6 maja, bowiem 3 maja przypada uroczystość Najśw. Maryi Panny Królowej Polski. Wspomnienie św. Jerzego z 23 kwietnia (u nas uroczystość św. Wojciecha) na 24 kwietnia, a wspomnienie św. Marii Goretti z 6 lipca na 5, bowiem 6 lipca Kościół w Polsce obchodzi wspomnienie bł. Teresy Ledóchowskiej.

Wobec wspomnień świętych polskich zamieszczonych w kalendarzu powszechnym zachowano pewną swobodę. Kalendarz powszechny zamieszcza wspomnienie św. Stanisława, biskupa w dniu 11 kwietnia, kalendarz polski zachowuje jednak tradycyjną datę obchodu tj. 8 maja. Podobnie postąpiono ze wspomnieniem św. Jana Kantego. Kalendarz powszechny przeniósł je z 20 października na 23 grudnia tj. dzień najbliższy *dies natalis* (24.XII), kalendarz polski zaś zachowuje nadal tradycyjną datę obchodu tj. 20 października. Widzimy w tym pragnienie zachowania długiej już tradycji obchodzenia wspomnień tych świętych w te właśnie dni. Nadto przeniesione wspomnienie św. Stanisława na 11 kwietnia wypadłoby często w okresie świąt wielkanocnych, zaś wspomnienie św. Jana Kantego wypada w ostatnie dni adwentu. Inaczej jednak postąpiono ze wspomnieniem św. Jozafata: w kalendarzu powszechnym zostało ono przeniesione na 12 listopada i ten termin przyjmuje również kalendarz polski. Kult św. Jozafata ma mniejszy zasięg i dlatego można było dokonać tej zmiany.

W polskim kalendarzu znajdujemy wszystkie dotychczasowe wspomnienia świętych polskich wraz z wprowadzonym ostatnio wspomnieniem bł. Jadwigi, królowej (17.VII). Wprowadzono do odnowionego kalendarza wspomnienie św. Ottona, misjonarza Pomorza i patrona diecezji

* Redaktorem niniejszego biuletynu jest ks. Bogusław Nadolski TChr., Poznań.

szczecińsko-kamieńskiej (I.VII). Podobnie jak w kalendarzu powszechnym obserwujemy w kalendarzu polskim przesunięcie dnia wspomnienia niektórych świętych: dokonano tego w oparciu o zasady ogólne podane przez dokumenty kościelne dotyczące reformy kalendarza liturgicznego. Wspomnienie bł. Jana Sarkandra z 17 marca (Wielki Post) przeniesiono na 30 maja: w Skoczowie, miejscu jego urodzenia czczono świętego zawsze w ostatnią niedzielę maja. Wspomnienie św. Brunona z Kwerfurtu z 16 października przeniesiono na 12 lipca: *dies natalis* wypada również w Wielkim Poście. Wspomnienie pustelników Andrzeja Swierada przeniesiono z 21 lipca na 13 lipca, bł. Jana z Dukli z 1 października (teraz dzień zajęty przez wspomnienie św. Teresy) na 3 października, bł. Wincenego Kadłubka z 8 marca (zawsze Wielki Post) na 9 października, bł. Jakuba Strzemię z 1 czerwca (obecnie wspomnienie św. Justyna) na 21 października (dzień najbliższy *dies natalis* — 20.X), świętych Benedykta, Jana, Mateusza, Izaaka i Krystyna z 12 listopada na 13 (*dies natalis*, 11.XI — zajęty przez tak popularny kult św. Marcina), bł. Salomei z 17 listopada na 19 (dzień 17.XI jest zajęty przez wspomnienie św. Elżbiety Węgierskiej). Powyższe zmiany zostały dokonane zgodnie z ogólnymi zasadami reformy kalendarza, a wiele z nich zostało spowodowanych zmianami w kalendarzu powszechnym, nadto dotyczą one błogosławionych i świętych mniej znanych. Najwięcej zastrzeżeń wzbudziło przesunięcie wspomnienia św. Stanisława Kostki z 13 listopada na 18 września. Wydaje się, że dokonano tego ze względów duszpasterskich. Jest to święto patronalne dzieci i młodzieży, a późna jesień utrudnia jego obchód, zwłaszcza w parafiach wiejskich. Nowy termin zbiega się z jesiennymi dniami kwartalnymi, które są poświęcone modlitwie za dzieci, młodzież i wychowawców.

Pozostawiono bez zmiany dni obchodu wspomnień świętych bardziej znanych, chociaż ich *dies natales* nie były zajęte przez inne wspomnienia. Jest to między innymi wspomnienie bł. Władysława z Gielniowa, bł. Jolanty, bł. Czesława itp. — tym razem zwyciężyła wierność dla tradycji.

Patrząc na nowy kalendarz możemy wysuwać pewne zastrzeżenia co do dokonanych przesunięć niektórych wspomnień, transliteracji pewnych nazwisk (np. wspomnienie Jana Eudesa), zmiany pewnych tradycyjnych określeń (Franciszka Rzymianka została nazwana Franciszką Rzymską), ale kalendarz w swej całości będzie wielką pomocą dla duszpasterzy i wiernych¹.

„Proprium de Sanctis” w Mszału Pawła VI

Jest to część Mszału Rzymskiego, która kształtowała się na przestrzeni od VII do XX wieku, właściwie nie była nigdy zorganizowana systematycznie, ale rozrastała się w sposób spontaniczny. Modlitwy *Proprium de Sanctis* powstawały w różnych wiekach, pod wpływem różnych duchowości, zaś w swej strukturze nie zawsze pozostawały wierne rzymskiej tradycji liturgicznej. Często wprowadzając wspomnienie nowego świętego do Mszału nie układano nowego formularza mszalnego, ale wykorzystywano już istniejące modlitwy, ich fragmenty i stąd w *Proprium de Sanctis* znalazło się wiele tekstów bardzo ogólnych. Obecna reforma Mszału stwarzała okazję do uporządkowania tej części Mszału. *Proprium de Sanctis* jest przecież obrazem duchowego życia Kościoła i nadal wywiera duży wpływ na życie duchowe wiernych. Starano się przy tym zachować wszystko co wartościowe z Msza-

¹ H. Fros, *Wprowadzenie do mszy o świętych*, cz. I, Warszawa 1980, 99—101.

tu Piusa V, a poprzez nowe modlitwy jak też i przez poprawienie starych chciano przybliżyć ten dział Mszału do umysłowości i wymagań dzisiejszego człowieka².

Proprium de Sanctis w odnowionym Mszale rozpoczyna się od stycznia i obejmuje wspomnienia świętych aż do końca grudnia. Jest to odejście od dotychczasowej praktyki: *Proprium de Sanctis* rozpoczynało się od miesiąca grudnia, zaś wspomnienia świętych okresu Bożego Narodzenia znajdowały się w *Proprium de Tempore*. Przy wspomnieniu poszczególnych świętych znajdujemy określenia: *sollemnitas*, *festum* lub *memoria*. Jeśli nie ma żadnego określenia oznacza to wspomnienie dowolne (*memoria ad libitum*).

Poszczególne uroczystości i święta posiadają pełny formularz mszalny. Przykładem może być uroczystość św. Józefa, narodzenia św. Jana Chrzciciela czy też apostołów Piotra i Pawła. Pełne formularze mszalne posiadają i święta: są to głównie wspomnienia apostołów, którzy w obecnym Mszale mają wszystkie modlitwy własne. Wspomnienia świętych bardziej znanych mają pełne formularze mszalne np. św. Katarzyny z Sieny, św. Justyna, św. Wincentego à Paulo, inne zaś posiadają tylko oracje mszalne np. św. Franciszka Salezego, św. Ałana z ego, św. Benedykta itp. Ogólną zasadą jest jednak, że wspomnienie każdego świętego posiada własną kolekłę. Brakujące modlitwy mszalne jak również antyfony bierze się z *Commune Sanctorum*, które również zostało poddane gruntownej reformie.

Dlaczego wspomnienie każdego świętego posiada własną kolekłę? Kolekła mszalna jest modlitwą najbardziej charakterystyczną dla liturgii danego dnia, „wyraża się przez nią charakter obchodu liturgicznego”³, ona najlepiej ujmuje treść święta a przez to, że jest odmawiana również w Liturgii Godzin, staje się niejako modlitwą dnia. Spośród modlitw mszalnych jedynie kolekła ma bezpośredni związek ze świętym, któremu oddaje się cześć: „wypada przeto, by naświetliła jakąś cechę właściwą danemu świętemu, aspekt jego życia duchowego lub działalności apostołskiej, unikając wszakże zwrotów, które zawsze podkreślają to samo, jak np. cuda czy założenie rodziny zakonnej”⁴. Dwie pozostałe modlitwy — nad darami i po Komunii — odnoszą się bezpośrednio do tajemnicy Eucharystii. Jeżeli dodaje się w nich wspomnienie świętego, to tylko w formie pośredniej: wspomniany święty oręduje u Boga o przyjęcie składanej ofiary lub też prosi dla nas o owoce Eucharystii, w której uczestniczyliśmy. W obecnym Mszale Rzymskim zamieszczono też formuły modlitwy nad ludem i uroczystych błogosławieństw, które są przewidziane na wspomnienia świętych⁵.

Przeprowadzając reformę *Proprium de Sanctis* starano się o zachowanie dobrych modlitw dotychczasowego Mszału, a zwłaszcza tych, które w wyniku zniesienia pewnych świąt uległyby zapomnieniu. Wprowadzono zmiany w wielu modlitwach upraszczając terminologię przez opuszczenie tytułów i ograniczając ich użycie tylko do kolekty: w pozostałych modlitwach mszalnych występuje już tylko imię świętego. Podobnie usunięto wyrażenia pochwalne, najczęściej w superlatywie, odnoszące się do świętego: *praeclaris*

² C. Braga, *Il „Proprium de Sanctis”*, *Ephemerides Liturgicae* 84(1970) 401—431.

³ *Wprowadzenie ogólne do Mszału Rzymskiego* n. 32.

⁴ Instrukcja Kongregacji do Spraw Kultu Bożego dotycząca reformy kalendarzy partykularnych oraz własnych części Breviarza i Mszy św., 24.VI.1970, n. 40b.

⁵ Mszał zawiera następujące uroczyste błogosławieństwa na obchód wspomnień świętych: *De beata Maria Virgine*, *De sanctis Petro et Paulo*, *De Apostolis* i *De omnibus Sanctis*. Mamy też dwie modlitwy nad ludem: *In festis Sanctorum* (*Missale Romanum* 1975, 503—505.511).

vitae meritis, eximii virtutibus. Odnoszenie tych określeń do zbyt wielu świętych, nadużywanie ich prowadziło do ich spowszednienia, utraty właściwego znaczenia. Modlitwy *Proprium de Sanctis* powstawały na długiej przestrzeni czasu, znajdowały się w nich wyrażenia nie odpowiadające naszej mentalności i naszej świadomości teologicznej — należało je usunąć lub zastąpić innymi. Niektóre modlitwy zawierały zbyt wiele szczegółów z życia świętego, przez co stawały się ciężkie w stylu: należało te modlitwy uprościć. Były też w *Proprium de Sanctis* modlitwy skierowane do Chrystusa, należało je, zgodnie z tradycją liturgiczną skierować do Ojca. Wiele uwagi zwrócono na styl modlitw starając się o to, aby posiadały „styl rzymski”. Istnieje bowiem ścisły związek pomiędzy *Proprium de Tempore* i *Proprium de Sanctis*: tę jedność chciano również zachować w stylu modlitw. W innych działach Mszału, np. w mszałach i oracjach *ad diversa* znajdziemy nowe modlitwy, które stylem odbiegają od stylu modlitw rzymskich, ale *Proprium de Sanctis* należy do działów głównych Mszału. Znajdziemy w końcu w *Proprium de Sanctis* modlitwy nowe, które ukazują wyraźnie cechy danego świętego i jego duchowość⁶.

a. Święta apostołów

W Mszałe Piusa V modlitwy mszalne na wspomnienie poszczególnych apostołów były zbyt ogólne w swej treści i nie ukazywały wystarczająco ich osobowości. Obecny Mszał posiada pełny formularz mszalny na wspomnienie każdego z apostołów, a jego modlitwy nawiązują do wydarzeń z życia poszczególnych apostołów lub do ich późniejszej działalności. W razie braku pewnych wiadomości o danym apostołe starano się o to, aby przynajmniej prośba zawarta w modlitwie była bardziej konkretna i odnosiła się do całego Kościoła. Spójrzmy teraz na modlitwy niektórych świętów apostołów.

Wspomnienie apostołów Filipa i Jakuba obchodzimy w czasie wielkanocnym i stąd w kolekcie mszalnej znajdziemy prośbę o taki udział w tajemnicy paschalnej Chrystusa, który doprowadzi nas do wizji Ojca: przecież Filip prosił Chrystusa „pokaż nam Ojca”.

*...da nobis, ipsorum precibus,
in Unigeniti tui passione et resurrectione consortium,
ut ad perpetuam tui visionem pervenire mereamur* (Kolekta).

Apostołowie Piotr i Paweł zawsze byli uważani za tych, którzy zakładali Kościoły — jeden w narodzie wybranym, a drugi pośród pogan. O ile w dawnej modlitwie była mowa o ich śmierci męczeńskiej poniesionej w jednym dniu, teraz znajdziemy odwołanie się do wspólnie obchodzonej ich uroczystości. Św. Tomasz jest apostołem, który wyznał wiarę w Chrystusa po zmartwychwstaniu, jego zaś wyznanie wiary utwierdza naszą wiarę. W modlitwie po Komunii zanosimy prośbę, abymy razem z Tomaszem rozpoznali w Chrystusie naszego Pana i Boga⁷. Św. Jakub jako pierwszy z apostołów poniósł męczeńską śmierć za Chrystusa, pierwszy pił z „kielicha Pana”. Modlitwa nad darami podejmuje ten temat nawiązując do prośby matki synów Zebedeuszowych o pierwsze dla nich miejsce przy Chrystusie: znów mamy odwołanie się modlitwy do wydarzeń z życia apostołów.

Zatrzymamy jeszcze uwagę na modlitwach ze wspomnienia św. Mateusza a. Mateusz, celnik, zostaje powołany przez Chrystusa na apostoła. Wezwa-

⁶ Źródła odnowionych modlitw *Proprium de Sanctis* podaje A. Dumas, *Les sources du Missel Romain*, Notitiae 7(1971) 41—42, 76—77, 134—136, 276—278.

⁷ *Praesta, quaesumus, ut, quem Dominum Deumque nostrum cum apostolo Thoma fide cognoscimus, ipsum opere quoque profiteamur et vita.*

nie Pana staje się punktem zwrotnym w jego życiu: opuszcza wszystko i idzie za Chrystusem. Mówi o tym kolekta mszalna, w której znajduje się również prośba, abyśmy i my, idąc za Chrystusem, całkowicie do Niego przylgnęli:

*Deus, qui ineffabili misericordia
beatum Matthaëum ex publicano apostolum es dignatus eligere,
da nobis, eius exemplo et intercessione suffultis,
ut, te sequentes, tibi firmiter adhaerere mereamur (Kolekta).*

Mateusz powołany przez Chrystusa przyjmuje Pana w swoim domu i ten gest gościnności wspomina modlitwa po Komunii:

*Salutaris gaudii participes, Domine,
quo laetus Salvatorem in domo sua convivam
sanctus Matthaëus exceptit,
da, ut cibo semper reficiamus illius,
qui non iustos sed peccatores vocare venit ad salutem.*

Św. Łukasz, ewangelista, na kartach swej ewangelii ukazuje miłosierdzie Boga i Jego miłość względem wszystkich ubogich. Nawiązuje do tego nowa kolekta mszalna:

*Domine Deus, qui beatum Lucam elegisti,
ut praedicatione et scriptis
mysterium tuae in pauperes dilectionis revelaret,
concede, ut, qui iam tuo nomine gloriantur,
cor unum et anima una esse perseverent,
et omnes gentes tuam mereantur videre salutem.*

W drugiej części modlitwy znajdujemy odniesienie do Dziejów Apostolskich, w których Łukasz mówi o jedności ducha panującej w Kościele jerozolimskim. W dzień jego święta prosimy, aby podobna jedność panowała wśród tych, którzy już wierzą w Pana; aby wszystkie narody ujrzały zbawienie pochodzące od Pana.

Modlitwy na uroczystość św. Jana Apostoła podobnie nawiązują do życia tego umiłowanego ucznia Chrystusowego. On najlepiej poznał tajemnicę Słowa Wcielonego i swoje poznanie przekazał Kościołowi. Jan Apostoł radował się wyjątkową bliskością Pana — w modlitwach powraca prośbą, aby Pan pozostawał wśród nas⁸.

b. Inni święci

Spójrzmy teraz na nowe modlitwy mszalne niektórych świętych, aby zobaczyć jak odbija się w nich duchowość tych przyjaciół Boga.

Święta Katarzyna z Sieny — ogłoszona nie tak dawno, wraz ze św. Teresą Wielką Doktorem Kościoła. W kolekcie mszalnej odnajdujemy dwie cechy tak charakterystyczne dla jej misji w Kościele i dla jej duchowości. Uderza u św. Katarzyny wielka miłość do Kościoła, która skłania ją do starań o powrót papieża do Rzymu oraz głębokie nabożeństwo do męki Chrystusowej:

*Deus, qui beatam Catharinam
in contemplatione dominicae passionis
et in Ecclesiae tuae servitio divino amore flagrare fecisti,*

⁸ *Praesta, quaesumus, omnipotens Deus, ut Verbum caro factum, quod beatus Ioannes apostolus praedicavit, per hoc mysterium quod celebravimus habitet semper in nobis (Modlitwa po Komunii).*

*ipsius intercessionem concede,
ut populus tuus, Christi mysterio sociatus,
in eius gloriae revelatione semper exsultet.*

Wspomnienie Męki Pańskiej nie mogło pozostać bez akcentu paschalnego w modlitwie: ten kto wierzy w Chrystusa i ma udział w tajemnicy Jego męki, będzie miał również udział w Jezusowej chwale.

Święty Hieronim — jego imię pozostaje na zawsze związane z umiłowaniem Pisma Świętego. Modlitwy mszalne dawnego Mszału zaledwie wspominały św. Hieronima jako „wielkiego mistrza w wyjaśnianiu Pisma Świętego”. Nowe modlitwy mszalne ukazują miejsce Pisma Świętego w życiu ludu Bożego i w życiu poszczególnego człowieka wierzącego.

*Deus, qui beato Hieronimo presbytero
suavem ac vivum Scripturae Sacrae affectum tribuisti,
da, ut populus tuus verbo tuo uberius alatur,
et in eo fontem vitae inveniat (Kolekta).*

Bóg udzielił Hieronimowi daru „serdecznego i żywego umiłowania Pisma Świętego” — zdanie zaczerpnięte z *Konstytucji o liturgii* (n. 24) — i o taki dar prosi Kościół dla całego ludu Bożego: aby lud obficie karmił się słowem Bożym. Prośba tak bardzo aktualna bowiem ciągle wśród wierzących jest mała znajomość Pisma Świętego, a przecież jest ono źródłem życia. Medytacja nad Pismem Świętym ma prowadzić do pełnego udziału w Eucharystii, pomoże nam stawać przy ołtarzu z żywą wiarą dla składania ofiary zbawienia:

*Tribue nobis, Domine,
ut, exemplo beati Hieronimi, verbum tuum meditati,
ad salutarem hostiam maiestati tuae offerendam
promptius accedamus (M. nad darami).*

Medytacja nad Pismem stanie się dla wiernych oświeceniem: w świetle słowa Bożego wierzący poznaje drogę, którą ma iść. Umocniony Ciałem Pana idzie wiernie poznana drogą w nadziei dojścia do życia wiecznego (M. po Komunii). Wspomnienie św. Hieronima staje się okazją do refleksji nad miejscem Pisma Świętego w naszym życiu duchowym, do której tematy podsuwają modlitwy mszalne.

Święty Karol Boromeusz — święty czasów odnowy Kościoła po Soborze Trydenckim i dlatego na nowo aktualny w naszych czasach. Kolekta mszalna nawiązuje do dzieła św. Karola:

*Custodi, Domine, quaesumus, in populo tuo spiritum,
quo beatum Carolum episcopum implevisti,
ut Ecclesia indesinenter renovetur,
et, Christi se imagini conformans,
ipsius vultum mundo valeat ostendere (Kolekta).*

Zasługuje na uwagę prośba kolekty oparta na słowach Pawła VI wygłoszonych na otwarciu II sesji Soboru Watykańskiego II. Kościół musi nieustannie odnawiać się — i o to prosimy Boga. Odnowa Kościoła to nic innego jak upodabnianie się Kościoła do Chrystusa. Odnowiony Kościół będzie mógł okazać światu oblicze Chrystusa, jedynej światłości świata. Tak krótka modlitwa jest bardzo bogata w treść i podsuwa wiele myśli do refleksji.

c. Niektóre zasady odnowy modlitw mszalnych

W nowych modlitwach *Proprium de Sanctis* usiłowano ukazać postać danego świętego, jego duchowość i misję, którą ma jeszcze dziś do wypełnie-

nia w Kościele. Układając nowe modlitwy odwołano się wprost do słów świętego zachowanych w jego pismach lub do opisu jego męczeńskiej śmierci. Przykładem może być kolekta na wspomnienie św. Cyryla i Metodego, od niedawna patronów Europy:

*Deus, qui per beatos fratres Cyrillum et Methodium
Slavoniae gentes illuminasti,
da cordibus nostris tuae doctrinae verba percipere,
nosque perfice populum in vera fide
et recta confessione concordem* (Kolekta).

Interesuje nas prośba modlitwy, która pochodzi z modlitwy umierającego św. Cyryla, a która została przekazana przez *Vita Constantini slavica* (r. XVIII). Umierający Cyryl prosi o jedność w wierze i w jej wyznawaniu dla ludu, wśród którego pracował. Podobnie w kolekcie na dzień św. Polikarpa znajdziemy słowa jego modlitwy zapisanej w opisie jego męczeństwa⁹. Modlitwa nad darami ze wspomnienia św. Augustyna zawiera jego wyrażenia wyjaśniające tajemnicę Eucharystii, dziś już klasyczne, a pochodzące z jego komentarza do ewangelii św. Jana¹⁰.

Zwróćmy jeszcze uwagę na modlitwy, które starano się dostosować do naszej świadomości teologicznej, innego spojrzenia na rzeczywistości ziemskie, do mentalności dzisiejszego człowieka. Rozwijający się ruch ekumeniczny wymagał również pewnych zmian w modlitwach, bowiem ich język nie zgadzał się z obecną postawą Kościoła. Spójrzmy na kolektę ze wspomnienia św. Alberta Wielkiego. W dotychczasowej modlitwie czytaliśmy, że „Bóg uczynił go wielkim przez to, że umiał mądrość ludzką podporządkować wierze”. Oto obecna modlitwa:

*Deus, qui beatum Albertum episcopum
in humana sapientia cum divina fide componenda magnum effectisti,
da nobis, quaesumus, ita eius magisterii inhaerere doctrinis,
ut per scientiarum progressus
ad profundiorum tui cognitionem et amorem perveniamus* (Kolekta).

Nowa modlitwa nie mówi już o poddaniu ludzkiej wiedzy wierze, ale o zharmonizowaniu tych dwóch dziedzin poznania celem większego poznania prawdy. Dalej zaś modlitwa mówi, że wiedza może i powinna zbliżać człowieka do Boga tzn. prowadzić do znajomości Boga i do większej Jego miłości. Świat i wszystko stworzone stają się drogą, która może i powinna prowadzić do Boga. Cała modlitwa wypływa właściwie z ducha Soboru Watykańskiego II. Pod wpływem myślenia ekumenicznego została zmieniona kolekta na dzień św. Roberta Bellarmina. Zamiast *Deus, qui, ad errorum insidias repellendas et Apostolicae Sedis iura propugnanda, beatum Robertum...* czytamy teraz: *Deus, qui, ad tuae fidei Ecclesiae vindicandam, beatum Robertum...*

Podobne zmiany obserwujemy w modlitwach wspomnień ludzi świętych: oni żyjąc w świecie doszli do świętości. Poprzednio modlitwy mówiły o oderwaniu się od świata, o wzgardzie rzeczami ziemskimi (św. Kazimierz), o przedłożeniu chwały niebieskiej nad przemijającą chwałę świata (św. Ludwik). Modlitwy obecnego Mszału są bardziej pozytywne czego

⁹ *Deus universae creaturae, qui beatum Polycarpum episcopum in numero martyrum dignatus es aggregare, eius nobis intercessionem concede, ut, cum illo partem calicis Christi capientes, in vitam resurgamus aeternam.*

¹⁰ *Salutis nostrae memoriale celebrantes, clementiam tuam, Domine, suppliciter exoramus, ut hoc sacramentum pietatis fiat nobis signum unitatis et vinculum caritatis.*

przykładem może być odnowiona kolekta na dzień św. Ludwika. Oto jej zakończenie: *...per munera temporalia quae gerimus, regnum tuum quaeramus aeternum.*

„Commune” w Mszałe Pawła VI

Starożytność chrześcijańska nie znała *Commune* w naszym tego słowa znaczeniu. Każdy święty, których wtedy nie było jeszcze wielu, posiadał własny formularz mszalny. Wzrost ilości świętych, a zwłaszcza niechęć do układania własnych formularzy — może z powodu zaniku twórczości, a może z przekonania, że istnieje już wystarczająca ich ilość — leżą u podstaw powstania *Commune*. Z wielu tekstów liturgicznych ułożonych dla konkretnego świętego bierze się niektóre i dostosowuje do innych świętych. Tak powstaje *Commune* dla apostołów, męczenników i dziewic. Badając stare sakramentarze możemy śledzić jego rozwój. Ostateczny rozwój *Commune* związany jest z powstaniem tzw. Mszału Pełnego, co dokonuje się od VIII do końca XIII wieku. Coraz częściej odprawiana jest Msza św. i stąd rodzi się potrzeba tekstów mszalnych o świętych. Tak powstało *Commune*, na razie jako bogaty zbiór formularzy, z którego celebrans może swobodnie wybierać takie, których potrzebuje. Obserwujemy mnożenie formularzy wraz z rozszerzaniem wpływu Mszału Kurii Rzymskiej. Mszał Piusa V ostatecznie określił *Commune*, które przetrwało prawie nienaruszone do naszych dni¹¹. Zebrani na soborze biskupi domagali się reformy *Commune Sanctorum* Mszału Rzymskiego twierdząc, iż typologia formularzy mszalnych nie odpowiada obecnej sytuacji życia Kościoła i naszemu spojrzeniu na model świętości.

U podstaw reformy *Commune* leży prosty podział świętych: apostoł, męczennik i święty (w szerokim sensie). Przez przyjęcie takiego podziału chciano podkreślić dwa podstawowe charyzmaty: apostołstwo i męczeństwo. Nadto chciano również ukazać powszechne powołanie do świętości. Dalsza refleksja nad *Commune* doprowadziła do pewnych uściśleń. Świętość ministrów Kościoła wymagała specjalnego *Commune*, jak również uznano za konieczne zachowanie formularza dla doktorów Kościoła i zgodnie z wiekową tradycją, dla dziewic. Dla innych świętych — mężczyzn i kobiet — ułożono jedno *Commune Sanctorum et Sanctarum*, które zawiera więcej tekstów. Przy ostatecznym układaniu *Commune* dołączono też *Commune dedicationis ecclesiae* i *beatae Mariae Virginis*. *Commune dedicationis ecclesiae* zostało potraktowane jako święto Pańskie i dlatego msze o Matce Bożej zajmują drugie miejsce. *Commune apostolorum* nie pojawia się w Mszałe (tylko w Liturgii Godzin), bowiem wspomnienia apostołów mają własne formularze mszalne. Oto obecny układ *Commune*:

1. *Commune dedicationis ecclesiae*
In die dedicationis
In anniversario dedicationis
In ipsa ecclesia dedicata
Extra ipsam ecclesiam dedicatam
2. *Commune Beatae Mariae Virginis*
 Trzy wspólne formularze mszalne
 Msza w adwencie
 Msza w okresie Bożego Narodzenia
 Msza w czasie wielkanocnym
 Inne oracje

¹¹ B. Neunheuser, *I comuni del nuovo Messale Romano*, Rivista Liturgica 58(1971) 515—526. Por. także: H. Fros, *dz. cyt.*, 90—93; W. Świerzański, *Mysterium Christi*, Kraków 1975, 297—301.

3. *Commune Martyrum*
 Dla wielu męczenników, poza cz. wielkanocnym — 5 formularzy
 Dla jednego męczennika, poza cz. wielkanocnym — 2 formularze
 Dla wielu męczenników, w cz. wielkanocnym — 2 formularze
 Dla jednego męczennika, w cz. wielkanocnym — 1 formularz
 Inne modlitwy
 dla misjonarzy męczenników
 dla dziewicy męczennicy
 dla świętej kobiety męczennicy
4. *Commune Pastorum*
 Dla papieży lub biskupów — 2 formularze
 Dla biskupów — 2 formularze
 Dla pasterzy — 3 formularze
 Dla założycieli Kościoła — 2 formularze
 Dla misjonarzy — 3 formularze
5. *Commune Doctorum Ecclesiae*
 Dwa formularze mszalne
6. *Commune Virginum*
 cztery formularze mszalne
7. *Commune Sanctorum et Sanctarum*
 sześć formularzy wspólnych
 Dla osób zakonnych — 2 formularze
 Dla tych, którzy wypełniali czyny miłosierdzia — 1 formularz
 Dla oddających się nauczaniu — 1 formularz
 Dla świętych kobiet — 2 formularze
8. *Antiphonae ad Introitum ad libitum*

Ogólne spojrzenie na *Commune* pokazuje, jak bardzo zostało ono wzbogacone tak co do ilości formularzy, jak i co do ich przeznaczenia. Do tego bogactwa tekstów dochodzą nowe prefacje: o apostołach (dwie), o świętych (dwie), o świętych męczennikach, o świętych pasterzach, o świętych dziewicach i osobach zakonnych. Rubryka poprzedzająca *Commune* zezwala kapłanowi w razie potrzeby na swobodny wybór antyfon i modlitw w obrębie tego samego *Commune*. Odnowione *Commune* charakteryzuje się przejrzystością układu i pozostawia celebransowi dużą swobodę w wyborze modlitw i antyfon.

ks. Jan Miazek, Warszawa

II. LITURGIA W TAIZÉ (c.d.)

Sprawowanie Eucharystii

1. Celebrans

W liturgii zaangażowani są wszyscy uczestnicy, na zasadzie powszechnego kapłaństwa płynącego z charakteru chrztu św. „Liturgia jest dziełem całego ludu Bożego”¹. Jest jednak bardzo wyraźnie podkreślona rola samego celebransa, którego „szczególnym zadaniem jest sprawowanie sakramentu”². Do niego zatem należy odmawianie modlitwy eucharystycznej. Zasadniczo Eucharystię sprawuje się dla całej wspólnoty w Kościele Pojednania, w niedziele i święta jeden raz. Poszczególne grupy wyznaniowe mogą ją sprawować w swoich, wydzielonych kaplicach — katolickiej, prawosławnej i protestanckiej według swego uznania.

¹ *Eucharistie à Taizé*, Taizé 1971, 7.

² Max Thurian, *L'Eucharistie*, Taizé 1963, 282 (por. s. 285).

2. Diakoni, lektorzy i kantorzy

W liturgii eucharystycznej diakon przewodniczy wszystkim modlitwom. On zatem odmawia modlitwę dnia przed czytaniem, modlitwę ofiarną (nad darami) i modlitwę dziękczynienia po Komunii. Diakon czyta Ewangelię i wraz z drugim wypowiada na przemian intencje modlitwy powszechnej. Do drugiego diakona należy czytanie „lekcji”, tzn. tekstów Nowego Testamentu. Lektor czyta teksty ze Starego Testamentu. Kantorzy wykonują śpiew antyfon. Oni też często pełnią rolę solistów śpiewających odpowiednie fragmenty liturgii.

3. Udział całej wspólnoty

Pozostali wykonują śpiew *Kyrie, Gloria, Credo, Sanctus, Agnus Dei* i śpiewy na wejście, śpiewy przejściowe — po czytaniu Starego Testamentu, *alleluja* po lekcji, śpiew ofertorium i śpiew komunijny w czasie rozdzielania Eucharystii. Przy śpiewie psalmów wspólnota dzieli się na dwa chóry.

4. Miejsce przeora wspólnoty

Wyjątkową rolę ma Brat Przeora w sprawowanej liturgii eucharystycznej. Nie sprawując sakramentu, przewodniczy całej liturgii. On wymawia formułę absencji we wstępnej części liturgii, on udziela też błogosławieństwa diakonowi przed Ewangelią i całej wspólnoty na końcu zebrania liturgicznego³.

5. Elementy celebracji eucharystycznej

Liturgia eucharystyczna w Taizé ma układ analogiczny do liturgii rzymskiej. Dzieli się na trzy części: 1. liturgia wejścia, 2. liturgia słowa, 3. liturgia sakramentu.

Liturgia wejścia, zazwyczaj połączona z ranną modlitwą dnia, składa się ze śpiewu towarzyszącego procesji, aktu pokutnego i hymnu *Gloria*, który też może być śpiewany w trzeciej części, jako pieśń dziękczynienia po Komunii. Liturgia wejścia kończy modlitwa dnia.

Ten pierwszy moment liturgii, stanowi przygotowanie do celebracji eucharystycznej i postawienia się w obecności Bożej. Ma on „charakter wybitnie eschatologiczny, ponieważ jest symbolem naszego przygotowania na wejście do Królestwa Bożego, w którym sprawowana będzie wieczna liturgia”⁴. Ten eschatologiczny aspekt szczególnie wyraża jedna ze wstępnych inwokacji, zapożyczona z liturgii św. Jana Chryzostoma: „Błogosławione niech będzie Królestwo Ojca i Syna, i Ducha Świętego, teraz i zawsze i na wieki wieków. Amen”⁵.

Liturgia słowa obejmuje trzy czytania: ze Starego Testamentu, z Listów Apostolskich i Ewangelii. Między czytaniem są „śpiewy przejściowe”, po Ewangelii ma ewentualnie miejsce homilia i zawsze medytacja w ciszy, po czym jest śpiewany jeden z kantyków Nowego Testamentu. W czasie tej części liturgii „Prorocy, Apostołowie, Chrystus i Kościół głoszą nam dobrą nowinę, a my odpowiadamy na Boże Słowo poprzez śpiew aklamacji i medytację”⁶.

³ *Tamże*, 285.

⁴ *Eucharistie, dz. cyt.*, 9.

⁵ *Tamże*, 40.

⁶ *Tamże*, 9.

Liturgia sakramentu „oznacza i uobecnia jedyną Ofiarę Chrystusa oraz daje udział w Ciele i Krwi Chrystusa realnie obecnej” w Eucharystii⁷. Ta część obejmuje trzy różne, choć nierozdzielne momenty: ofiarowanie, dziękczynienie i Komunię.

A. Ofiarowanie.

Jest ono szerzej pojęte niż „przygotowanie darów” w liturgii rzymskiej. Przez akt ofiarowania rozumie się tu dar wiary Kościoła, jego modlitwy, a wreszcie dary chleba i wina, które wyrażają wewnętrzny dar Kościoła, jego duchowy kult (por. Rz 12, 1). Tak więc „ofiarowanie” obejmuje wyznanie wiary (*credo*), które składa się albo w formie symbolu nicejsko-konstantynopolskiego, albo w formie Składu Apostolskiego, po którym odmawia się modlitwę powszechną. „Wiara bowiem prowadzi do modlitwy; a kochać Boga, tzn. kochać bliźniego; wyrazić swą miłość ku Bogu poprzez wyznanie wiary domaga się i wyrażenia miłości ku bliźniemu w modlitwie wstawieniowej”⁸. Tym darem ofiarnym jest dalej śpiew ofertorium — antyfony i wersetów odpowiedniego psalmu, który towarzyszy składaniu na ołtarzu darów chleba i wina, a także innych darów materialnych. Te różne dary ofiarne są „znakiem miłości ku Bogu i równocześnie znakiem miłości ku bliźniemu. Dary materialne służą złagodzeniu cierpienia i nędzy ludzkiej. Liturgia i diakonia są czymś jednym”⁹. Wszystkie te dary jednoczy ostatni dar ofiarny — „modlitwa ofiarowania”, którą wypowiada diakon.

B. Modlitwa eucharystyczna

Jest to ten moment, „w którym Chrystus i Kościół jednoczą się w doskonałej wymianie łaski i uwielbienia”¹⁰. Liturgia w Taizé posługuje się siedmioma modlitwami eucharystycznymi, z których IV jest w dwóch wersjach, dłuższej i krótszej. Pierwsza jest skróconą wersją dawnego rzymskiego „kanonu”. Druga modlitwa eucharystyczna jest identyczna z II modlitwą w Mszałe Rzymskim. Pozostałe zaś zbliżone są do III i IV modlitwy rzymskiej. Wszystkie zawierają istotne elementy, wspólne z liturgią rzymską, a więc prefacją i *sanctus*, epiklezę przed i po „konsekracji”, słowa ustanowienia, anamnezę, modlitwę wstawienniczą i końcową doksologię¹¹. Podobnie jak Mszał Pawła VI, liturgia posługuje się licznymi prefacjami, ma ich bowiem 60. Są to prefacje na poszczególne okresy liturgiczne, niedziele zwykle, dni powszednie i na poszczególne święta oraz wspomnienia. W modlitwie eucharystycznej wymienia się imię papieża, jak również wspomina się patriarchów Kościołów prawosławnych i pastorów Kościołów protestanckich. Nado w poszczególne fragmenty są włączone aklamacje śpiewane przez wszystkich uczestników liturgii.

C. Komunia.

Obrzęd Komunii ma również podobny schemat, jak w rzymskiej mszy: modlitwa Pańska, modlitwa o pokój i znak pokoju, łamanie, śpiew „Baranku Boży” i rozdanie komunii, modlitwa dziękczynienia oraz końcowe błogosławieństwo. Modlitwa końcowa wskazuje zazwyczaj na obowiązek płynący z faktu przyjęcia Komunii, mianowicie na świadectwo i codzienną służbę poprzez życie i miłość chrześcijańską. „Liturgia i diakonia stanowią jedną i tą samą rzeczywistość: wszyscy ludzie są obecni w sercu Kościoła w jego liturgii, a Chrystus, przyjmowany w całej pełni w Eucharystii, przychodzi do ludzi przez Kościół i przez każdego z jego członków, promieniejących miłością i służbą”¹².

⁷ Tamże.

⁸ Tamże, 17.

⁹ Tamże, 18.

¹⁰ Tamże, 19.

¹¹ F. Max, de Taizé, *Une seule Eucharistie*, Taizé 1973, 39.

¹² *Eucharistie*, dz. cyt., 26.

Liturgia Eucharystii, poprzez uczestnictwo w Komunii, tworzy syntezę życia, modlitwy, działania i apostołstwa. „Nasza liturgia i nasza służba, nasza modlitwa i nasza praca tworzą jedno; jest to dzieło Chrystusa w nas i przez nas, służące zbawieniu wszystkich ludzi”¹³.

Liturgia Eucharystii jest sprawowana raz w tygodniu, komunię udziela się jednak każdego dnia, po rannej modlitwie z „rezerwy” przechowywanej w tabernakulum, przed którym pali się wieczna lampa, tuż w pobliżu ikony Bogarodzicy. Przed rozdzielaniem komunii, odmawiana jest wspólna modlitwa przygotowawcza. Oto jedna z kilku odmawianych kolejno w poszczególne dni: „Przenajświętszy Boże, to wino i ten chleb poświęcone w czasie Eucharystii są teraz Ciałem i Krwią Chrystusa. Przyjmując je, powierzamy Ci nasze cierpienia i radości i tych wszystkich, którzy zostali oddani naszej pieczy. Rozlej Ducha swego, ulecz nasze rany i przygotuj w nas królestwo życia wiecznego”¹⁴.

6. Kult

Sprawowaniu Eucharystii towarzyszy wiara w rzeczywistość i trwałą obecność „Ciała i Krwi, całego człowieczeństwa i bóstwa Chrystusa”¹⁵. Stąd też widzi się tu często, po każdej modlitwie w ciągu dnia, grupy tezańskich zakonników w klęczącej postawie u stóp tabernakulum. W praktyce braci jest, że wszędzie, gdzie udają się na misje i zakładają choćby najskromniejszy dom, szafas, w jednym z pomieszczeń przechowuje się Eucharystię. To pomieszczenie jest miejscem ich wspólnej modlitwy i adoracji.

ks. Stefan Koperek CR, Kraków

III. EPIKLETYCZNY CZY WSKAZUJĄCY?

Chcemy jeszcze raz powrócić do omawianego już w *Biuletynie Liturgicznym* gestu dłoni, który towarzyszy wymawianiu słów konsekracji we mszy koncelebrowanej. W dalszym ciągu spotyka się wypadki, że jedni koncelebrujący czynią gest wskazujący na postacie, inni jakby „nakładają” na nie. Jakie jest znaczenie tego gestu? Nie idzie tu tylko o spór rubrycystyczny, lecz o znaczenie teologiczne. Sprawa byłaby zupełnie jasna gdyby nie opuszczenie kilku słów tekstu. Komisja odpowiedzialna za opracowanie *Ordo Missae* ustaliła: „Dum dicunt Hoc est corpus memum, paulum se inclinent et manum dexteram ad panem extendant, quod est signum sanctificationis et consecrationis per operationem Spiritus Sancti”. Z tego wynika, że idzie tu o gest nałożenia dłoni, a więc „przekazania” mocy, błogosławieństwa i konsekracji, napełnienia Duchem Bożym. Przypomnijmy, że przez epiklezę rozumiemy wezwanie skierowane do Boga Ojca, aby przez zesłanie Ducha Świętego poświęcił osoby lub przedmioty, aby interwencja Ducha stała się skuteczna. Prośbę tę wyraża często towarzysząca gestowi modlitwa, ale także sam gest bez towarzyszenia słów. Niestety przy składaniu tekstu do druku opuszczono słowa: *quod est signum...* Na interwencję autorów dlaczego to uczyniono, odpowiedź brzmiała, że nie jest w zwyczaju podawanie doktrynalnych motywacji poszczególnych rubryk. Komisja przyjęła to tłumaczenie nie rezygnując oczywiście z ustalonego znaczenia tego gestu. Opuszczenie tych słów bardzo szybko „zaowocowało” w postaci odpowiedzi zamieszczonej w „Notitiae” (1965, s. 143). Na pytanie, czy gest towarzyszący wymawianiu słów konsekracji można rozumieć w znaczeniu wskazującym, redakcja od-

¹³ Tamże, 27.

¹⁴ Maszynopis z Taizé.

¹⁵ F. M a x, de Taizé, *L'essentiel de la foi*, Taizé 1972, 143.

powiedziała „tak”. Pospieszmy dodać, że wypowiedzi zamieszczone w „Notitiae” nie posiadają charakteru oficjalnego.

Innym potwierdzeniem epikletycznego znaczenia omawianego gestu jest *Tradycja św. Hipolita*, do której odwoływała się Komisja w swoich pracach. We wszystkich opracowaniach tego dokumentu wspomniany gest posiadał znaczenie epikletyczno-konsekracyjne.

Potwierdzeniem intencji autorów opracowujących *Ordo Missae* jest także fakt użycia tych samych słów tak przed „*Quam oblationem*” — *manibus ad oblata extensis* i przy wymawianiu słów konsekracji — *manu dextera ad panem et calicem extensa*.

Gest ten jest powtórzeniem gestu uczynionego przed chwilą, przy odmawianiu modlitwy poprzedzającej słowa konsekracji. Dokument wyraźnie mówi, że wyciągnięcie dłoni w czasie wymawiania słów konsekracji jest fakultatywne — „*si oportunum videatur*”. Fakultatywność jednak nie może być zmianą teologicznego znaczenia, a więc z epikletycznego gestu nie powinno się czynić wskazującego.

Koncelebracja jest wyrazem i znakiem jedności. Warto więc, aby ta jedność wyrażała się także w pięknie gestów, które jest „kształtem miłości”.

ks. Bogusław Nadolski TChr., Poznań